

Keywords: love, justice, solidarity, mercy, social ideas, vicarial messages.

УДК 94:2(470+571)(092)

Левицька О. М.

ЗНАЧЕННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ М. І. КОСТОМАРОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ ДУМКИ

У статті аналізується наукова спадщина М. І. Костомарова, присвячена дослідженню народної творчості. Насамперед з'ясовуються передумови виникнення необхідності розвитку релігійних досліджень у світовій науковій думці та науковій творчості М. І. Костомарова зокрема. Розглядається позиція М. І. Костомарова відносно міфологічної проблематики і його внесок у розвиток релігієзнавчої думки України.

Ключові слова: народна творчість, національність, релігія, культура, світова наукова думка, міфологія, релігієзнавча думка.

Розвиток культури і науки Західної Європи, пов'язаний з соціально-політичними перетвореннями, що мали своїм результатом появу не лише нових концепцій, але й становлення нових сфер наукового знання. Кінець XVIII – початок XIX століть стали часом стрімкого розвитку світової релігієзнавчої думки, наслідком цього було створення нової дисципліни – релігієзнавства. Саме в цей період вражаючих відкриттів–мовних (вивчення асіро-вавілонського клинопису, розшифровані єгипетські ієрогліфи), археологічних (розкопки в Месопотамії), релігійних (досліджуються східні релігії і релігії Північної Америки) прийняв участь у накопиченні матеріальної бази, що слугувала підготовчим етапом оформлення релігієзнавства, видатний науковець Микола Іванович Костомаров, здійснивши, завдяки своїй активній науковій діяльності, окремі розвідки для становлення української релігієзнавчої думки.

Мета. У цьому дослідженні ми проаналізуємо релігієзнавчі аспекти в науковій спадщині М. І. Костомарова, з'ясуємо передумови виникнення необхідності розвитку релігійних досліджень у світовій науковій думці та творчості М. І. Костомарова зокрема, визначимо місце і значення міфологічних досліджень на території Російської імперії, розглянемо особливості бачення автором слов'янської міфології.

Занурюючись у вивчення сучасних матеріалів української релігієзнавчої думки, було виявлено в основному відсутність у них імені науковця, сферу інтересів якого не можна обмежувати лише історичними уподобаннями. На нашу думку, М. І. Костомаров належав до вчених, яких характеризує М. К. Азадовський, "...котрі не замикалися в рамках своєї дисципліни, але прагнули об'єднати її зі всім колом наук про людину і природу" [1, с. 4]. Основна більшість дослідників визначають діяльність Миколи Івановича як історично орієнтовану, а всі інші його шукання були дотичними і служили виключно для інтересів історії. Не сумніваючись у значенні науковця як видатного історика, ми стверджуємо, що його діяльність була сприятливою для розвитку багатьох гуманітарних наук, а також сприяла становленню у майбутньому релігієзнавства як окремої дисципліни, через накопичення матеріальної бази і розширення сфери історичних інтересів задля вивчення народного компоненту, досягнення принципу об'єктивності. Результатом цього розширення стала

необхідність вивчення релігії, як єдиної, що може дати розуміння внутрішнього наповнення етносу, пізнати його психологію, причинно-наслідкові зв'язки в історії: “займаючись наукою, історик повинен вивчати все те, що у світі людському кладе на розумну істоту відбиток, тобто, місце і час, народ і вік” [5, с. 46].

Костомарова бентежила проблема достовірності інформації в наукових знаннях та повнота цих знань. Зіштовхуючись із недосконалістю історичних джерел, котрі однобоко висвітлювали історію, не занурюючись у глибини людського існування, а описуючи зовнішні процеси соціального життя, М. І. Костомаров не міг зрозуміти смисл такої поверховості інформації, яка констатує факти, що стосуються життєдіяльності видатних персоналій, обходячи стороною центральний предмет історичних змін і перетворень – народ. Він же прагнув відобразити живу історію у всій її динаміці й повноті, а для цього було не достатньо існуючих на той час матеріалів.

Однобокість джерел спонукала М. І. Костомарова до усвідомлення необхідності видобутку інформації іншої якості. Такі переконання Миколи Івановича, призвели до нових шукань. Вплинули на дані прагнення і допомогли реалізувати їх у вітчизняній науці ідеї і принципи представників європейської науки та культури. Хоча М. Грушевський, критикуючи перші етнографічні праці історика, переконаний, що М. І. Костомаров “...стояв на становищі, що тут не Європа Слов'янству, а Слов'янство Європі має сказати своє важливе слово, і спеціально українська народна поезія має бути одкровенням для культурного світу” [3, с. XI]. У нас немає сумніву, що М. І. Костомаров був провідником та втілювачем ідей видатних європейських вчених у вітчизняну науку й завдяки накопиченому ними досвіду зумів покласти початок фольклорним і міфологічним шуканням на вітчизняній території та втілити новітні принципи у розвиток гуманітарних наук. Зауважимо, що серед значних стимулів його наукових прагнень був свідомий намір відродити українське національне життя і, можливо, відстояти право на національне існування та розвиток.

Варто навести певні свідчення відносно настроїв, котрі панували у суспільстві початку ХІХ століття, для кращого розуміння передумов формування наукової і громадянської позиції видатної постаті Миколи Івановича.

Нова епоха характеризується активізацією національно-визвольного руху, де не останню роль зіграла “ідеологія Просвітництва, діячі якого виступили проти абсолютистської феодальної монархії, її деспотії, проголосивши ідеї республіканізму, рівності громадян перед законом незалежно від їх соціального становища, вільний розвиток особистості, культ “природної” людини” [21, с. 13]. Реакцією на ці події стали нові вимоги до наукових уподобань.

Розквіт романтичного напрямку, котрий, центральним предметом свого зацікавлення бачить внутрішній світ людини і її переживання, сприяв визначенню ролі кожної народності у світовому історичному русі. Романтизм спрямовує світову наукову думку до шукання нових, інших сенсів. Апеляція до ірраціонального приводить до зміни орієнтації не лише у мистецтві й літературі, а й в науці загалом. Виникає тенденція інтересу до релігії в результаті чого виникає полеміка, що сприяла накопиченню теоретичного матеріалу, котрий у майбутньому посприяв означенню релігієзнавства як окремої дисципліни.

Видатні представники німецької філософії, зокрема Й. Гердер, особливим шанувальником котрого був М. І. Костомаров, Г. Гегель, Ф. Шлегель, звернули увагу на роль феномену релігії в історичному процесі людства. Посприяв зацікавленню релігією бурхливий розвиток філології, а використання нею порівняльного аналізу розвинуло порівняльну міфологію. Також виокремлення в філософських теоріях “вищої” і “нижчої” міфології допомагає розвинути фольклористиці. Треба відзначити роль Вільгельма Маннхардта, котрий “...підкреслив важливість фольклористики для вирішення складних

питань історії релігії” [13, с. 25]. Як пише Крип’якевич І., прагнення пізнати те, що не піддається розуму, призвело до вивчення народної творчості, котра була втіленням таємничості [16, с. 322-324]. Згідно свідчень М. К. Азадовського, “...одним із завдань науки, котра виникла в глибинах романтичного руху, явилось відтворення старої німецької міфології як духовного спадку предків” [1, с. 48].

Вивчення народної спадщини набуло особливої актуальності для території Російської імперії, де виникла необхідність у академічному вивченні народного компоненту через потребу самовизначення народів, національне життя котрих перебувало в глибокому занепаді, а без дослідження доісторичних джерел цілісне осмислення себе та національна самоідентифікація неможливі. Тому часто в літературі етнографічно-фольклорну діяльність вважають характерною особливістю українського романтизму.

Загалом, як ми зауважили, дослідження проблематики релігієзнавчого спрямування стає нагальною необхідністю розвитку існуючих наук і сприяє появі нових дисциплінарних утворень. Як твердить А. Н. Красніков, “історики, психологи, соціологи, філософи безпосередньо вивчали релігію або працювали на стику релігієзнавства” [14, с. 19]. Серед них був і М. І. Костомаров. Нові віяння стали основою для розвитку наукової діяльності молодого вченого, котрий задається метою в основі наукового принципу поставити істину, котру можна пізнати, дослідивши внутрішнє єство народного життя.

Отже, центром історичного дослідження виступає народ, а не видатні персоналії, тому вивчення релігії, що реконструює світогляд, починає займати визначне місце в його діяльності. Згідно з цим, не викликає подиву, що свою наукову діяльність М. І. Костомаров розпочинає дисертацією з темою висвітлення берестейських подій та їх значення для розвитку та формування української нації [11], а після її примусової ліквідації пише нову наукову роботу, основою вивчення котрої є народна творчість, котрій він намагається надати наукової ваги. Різкої критики зазнала ця робота у критиці М. Грушевського, що звинувачує М. І. Костомарова в ігноруванні досягнень європейської науки та відсутності методології [3], але незаперечним залишається факт визнання науковим товариством дисертації М. І. Костомарова як новаторської, котра не залишила байдужим ні прихильників його творчості, ні опонентів.

Гостру критику дисертації “Про історичне значення руської народної поезії” відтворюють мемуари Науменка В. Він приводить уривок відгуку після виходу дисертації, переповненого гострим сарказмом: “Гердери, Нібури, Тьєрі, дивуйтеся нашим слов’янським відкриттям! Ми глибокомислячі і дальновидні до самого не можу! Наприклад, сказати, книга пана Костомарова: по її заголовку “історичне значення поезії” і при тому руської народної поезії! Адже це все одно, що сказати: “історичне значення зелена вина і рум’яних дівчат в філософії ямщиків”” [18, с. XL]. Видатний науковець-філолог І. Срезньовський, визнавши дисертацію Костомарова М. І. “Про історичне значення руської народної поезії” та стверджував, що вона “...дорогоцінна не для самих тільки любителів народної поезії в Росії, а й для Грімів і Тальві” [21, с. 23]. Фольклорист, літературознавець і етнограф радянської доби Азадовський М. К. ретельно вивчаючи історію руської фольклористики, присвячує Миколі Івановичу цілу главу, де засвідчує, що його друга дисертація випередила свій час, саме тому її не могли достойно оцінити сучасники [1, с. 43].

Враховуючи позиції провідних науковців відносно ранніх праць Миколи Івановича, ми приходимо до висновку, що М. І. Костомаров, беручи до уваги спадок європейської науки XVIII – XIX століть, акумулюючи ідеї провідних учених, адаптуючи до потреб своєї країни, стає одним із перших хто сприяв підняттю гуманітарної науки на новий рівень, разом з тим, розвиваючи потенціал інших гуманітарних дисциплін. Цим твердженням ми хотіли б заперечити прагнення науковців кожну ідею історика зіставляти з ідеями світових

знаменитостей знецінюючи тим самим самодостатність автора. Так само ми не поділяємо переконання сприймати творчість М. І. Костомарова як абсолютно унікальну і єдино новаторську. Микола Іванович являється вченим, який працював в руслі різноманітних парадигм його сучасності. Ідеї науковця часто являлися продовженням уже існуючих, та опрацьовані, удосконалені і розвинуті автором. Він зробив значний внесок у становлення багатьох гуманітарних дисциплін і являвся необхідною ланкою у процесі перетворень та розвитку наукових знань XIX століття.

Його діяльність, на благо розвитку нових наукових потреб характеризують рівень розвитку етнографічної думки на території Російської імперії до якої належала сучасна Україна.

Кандидат філологічних наук А. Ціпка у своїй статті робить зауваження відносно внеску Миколи Івановича у розвиток міфологічних досліджень. Він починає з семантичного значення слова міфологія і твердить, що до М. Костомарова, під словом міфологія мали на увазі баснословіє, що являлося чимось фантазійним та видуманим, а Костомаров вживає при назві своєї праці саме термін “міфологія”, чим змінює її значення, надає серйозного понятійного підґрунтя [19, с. 4]. Ми погоджуємось з тезою, що Микола Іванович являється одним з перших, хто визнає міфологію важливим і унікальним історичним документом, але досліджуючи розвиток етнографічних досліджень в 40-50-х роках XIX століття на території Російської імперії ми зіштовхнулися з фактом, що один з її представників М. І. Надеждін (1804-1856): “Вслід за Ріттером і Гріммами вказав на необхідність ввести в область фольклористики російські казки, перестаючи дивитися на них як на предмет розваги і забави”, “під міфом він розумів сукупність всякого роду легендарних сказань, “позачасових” і “безсмертних”” і працю свою іменує не баснословієм, а “Про руські народні міфи і саги у застосуванні їх до географії і особливо до етнології” [1, с. 13]. Отже, поряд з М. І. Костомаровим і до нього на науковій ниві працювали постаті, які дотримувалися таких же принципів і уявлень. Окрім М. І. Надеждіна, це і К. М. Бер, К. Д. Кавелін та інші. Але незважаючи на те, що народна творчість була введена ними в наукову сферу їх усіх цікавила практична сторона її вивчення “віднесення фольклору до явища виключно побутового, віднесення народної поезії до етнографічних документів, втрачалося уявлення про творчу роль фольклора і його значення в житті народних мас”, тоді як Белінський і Герцен, зосереджувались на творчій основі [1, с. 16]. Костомаров зумів поєднати обидва значення народної творчості як документальної бази, що несе практичне значення і народної творчості як духовного феномену людства. “Тому, Микола Іванович в книзі своїй розглядає народну творчість руського народу, переважно – пісні, розшукуючи, як народ в них висловлює нам своє власне життя – духовне, історичне, і суспільне” [18, с. XLII].

Опрацьовуючи матеріали української історіографії, ми натрапили на свідоцтво, коли розпочалися перші вивчення фольклору, на території України. Григорій Калиновський у 1777 році видає “Опис весільних простонародних українських обрядів” чим кладе початок української етнографії [4, с. 59]. Нам відомі імена авторів, які трудилися над вивченням українського етносу в кінці XVIII початок XIX це : Яків Маркович “Записки про Малоросію її жителів і твори” (1798), де подані спроби характеристики етнопсихології українців, а також розглядаються українські пісні; Василь Якович Ломиковський “Про Малоросію. Про давні звичаї Малоросії, про службу воїнську і громадянську” (1808) Як бачимо до початку діяльності М. І. Костомарова етнографія пройшла уже певний етап свого розвитку. На наших теренах працювало ряд вчених над питаннями, котрі торкалися дослідження культури і творчості слов'янських народів. Отже, фундамент був закладений. М. І. Костомаров поглибив, розвинув і додав нові свідчення та ідеї значимі, на його думку, для розвитку науки в цілому, акцентуючи увагу на вивченні української національності. Завдяки його

відчайдушному захопленню фольклором і етнологією, а разом з тим вмінню використовувати здобуту інформацію в науковій роботі, М. І. Костомарова можна ставити у один ряд з тими, хто сприяв накопиченню фактичного і теоретичного матеріалу для можливості існування в подальшому релігієзнавства як окремої дисципліни.

Історик М. Азадовський цілу “епоху міфологічних шукань” завершує іменем М. І. Костомарова, де його роботу “Слов’янська міфологія” вважає першою науковою працею в цій області написаною російською мовою [1, с. 56]. Дані свідчення переконують, що плідна праця Миколи Івановича в руслі фольклорних і етнографічних досліджень була помічена, продовжена і отримала високу оцінку з боку видатних науковців наступних поколінь. “Молодий харківський громадянин Потєбня, – писав М. Грушевський, – виходячи на наукову дорогу спочатку 1850-х років за взірцем і проповідника бере собі етнографічне діло Костомарова і продовжує його, – незвичайно поглиблюючи і спираючи на широкій порівняльній слов’янській і індоєвропейській базі... Його дисертація “Про деякі символи в слов’янській народній поезії” (1860) являється безпосереднім продовженням праці Костомарова, і сам Потєбня се підчеркує” [3, с. XIV]. Хоча його фольклористичні дослідження піддавалися і піддаються гострій критиці, та ніхто не може заперечити того компоненту котрий робив його твори особливими для свого часу – це патріотизм, котрим просякнута рання творчість, намагання висунути український етнос в перші лави наукового вивчення, намагання довести його самобутність і унікальність. Для того щоб реалізувати не тільки наукові, а й свої патріотичні прагнення автор постає практиком-збирачем народної літератури і дослідником – теоретиком у її вивченні. Він займається проблемою релігійності та національної міфології, котра входила в коло існуючих елементів літературного і наукового фольклоризму. Твори у яких він пропонує з’ясування історико-релігієзнавчих проблем не є численними. Ми виокремимо основні, розставляючи їх в хронологічному порядку: “Про історичне значення руської народної поезії” (1843); “Слов’янська міфологія” (1846); “Історичне значення південно-руської творчості”, (1872) “Декілька слів про слов’яно-руську міфологію в язичницькому періоді, переважно у зв’язку з народною поезією.” (1873). Елементи дослідження даної проблематики містяться у “Про цикл весняних пісень в народній південно-руській” (1843), “З приводу “Малоруських народних передань і оповідей” М. Драгоманова” (1877). У вищеперерахованих текстах автор ставить за мету вивчення світоглядних і побутових особливостей слов’янських етносів, зосереджуючись в основному, на українському, тому намагається проаналізувати що собою являло в основі і як розвивалося українське міфобачення.

Зауважимо, що М. І. Костомаров розвиваючи своє бачення розглядав проблему міфології в контексті християнської традиції. Та така ситуація була типова для науковців XIX століття. На це зважає А. Н. Красніков аналізуючи початковий період становлення методології релігієзнавства, коли намагання безпристрасного вивчення релігії реалізувати було вкрай важко: “Просто християнські категорії, поняття, образи настільки міцно закарбувалися у свідомості європейців, що розгляд будь-якої релігії здійснювався крізь їх призму, а християнство, в явній чи не в явній формі, ставилось вище інших релігій” [14, с. 32]. Не марно М. К. Азадовський має думку, що “Слов’янська міфологія” присвячена доказу одвічності християнських істин у слов’янській релігії. У творах присвячених дослідженню міфології Микола Іванович знаходячи аналогії календарних міфів про погребіння і воскресіння божества у різних язичницьких віруваннях доводить наявність внутрішнього досвіду спільного для усього людства про Христове пришествя у майбутньому [13, с. 268]. “Це була ідея, вкладена творцем в рід людський: людина яку б релігію не створила собі, з необхідністю, в ній проявлялося те начало, з яким сама з’явилася на світ; відірвати від неї думку про олюднення божества було б настільки важко, наскільки важко

викорінити віру в свою душу” [6, с. 227]. Вірогідно, М. І. Костомаров був прибічником підходу, що здатність до релігійного пізнання є вродженою. Дане твердження, на нашу думку, він вперше обґрунтовує у другій дисертації: “...в людині є таємне око, яке бачить, що і груба матерія має зв’язок з духовним еством; є таємний голос, який вказує, в чому суть цього зв’язку” [5, с. 60]. Не полишає можливості обґрунтування проблеми внутрішнього відчуття божественного і в праці “Слов’янська міфологія”: “У всіх міфологіях, якби вони не були спотворені людським мудруванням і фантазією, приховуються істини, в глибокій древності людського дитинства відкриті вище” [6, с. 227]. У другій половині його життя і творчості погляди відносно даного питання не змінились. У праці “Декілька слів про слов’яно-руський період, переважно у зв’язку з народною поезією” Костомаров наполягає на ідеї вродженого монотеїзму, що присутня у всіх міфологічних системах світу [13, с. 268]. Отже усі його праці пронизує ідея вродженої релігійності, чи як він її репрезентує, природньої релігії, від якої він відштовхується розглядаючи всі інші питання.

Прихильники теорії природньої релігії намагалися сформулювати її постулати, аналізуючи усі релігії не обмежуючись християнською традицією, і шукаючи у них спільне, те, що природньо проявляється в людській природі, тоді як М. І. Костомаров, швидше за все, опираючись на ті самі джерела, приходять до висновку, що єдино спільною ідеєю для всіх міфологій є християнська ідея смерті і воскресіння Христа. Саме цю ідею що він і демонструє у всіх міфологічних розвідках, а у “Слов’янській міфології”, це стало основним завданням автора. Дещо пізніше у релігієзнавстві сформувалося два підходи щодо даного питання: перший наполягає, що здатність до релігійного пізнання є вродженою, а другий, що релігія виникає через пізнання інших феноменів.

Природню релігію Костомаров тісно пов’язує з символікою. “В загальному розумінні символіка природи є продовження природньої релігії” [5, с. 61]. Трактуючи терміну символ він запозичує у Ф. Крейцера: “Для Крейцера символ в дійсності являє собою те, що, як вважалося, являє собою міф: символ утримує в невидимій єдності безкінечне і кінечне, горне і дольне” [20]. Завдяки теорії символізму М. І. Костомаров розвиває своє бачення міфології. Він застосував її для доказу вродженості релігійного досвіду, а саме, здатність людини вбачати в матеріальних речах їхню духовну сторону і є показником одвічної ідеї Божества в природі людини: “Творець відкривається в творінні; серце людини любить в явищах фізичного світу всюдисущий дух” [5, с. 61]. Через потребу вбачати духовне в матеріальних речах автор доводить ідею вродженості релігійних уявлень. А проаналізувавши поетичні народні твори М. І. Костомаров визначив наскільки відповідає цьому визначенню українська релігійність, де одухотвореними являються усі фізичні явища природи. І на сьогоднішній час науковці вважають що культ природи лежав в основі релігійного світогляду слов’ян. Все це приводить автора до висновку, що в основі української міфології лежить символізація природи.

Розуміння співвідношення міфу і символу, котре базується на теорії Г. Ф. Крейцера, М. І. Костомаров викладає у пізній праці “Історичне значення південно-руської народної творчості” Тут він роздумує, що певні якості в предметах викликали певні враження в людській душі, тому вони починають ставати символами і водночас людина створює про них міфи, а міфи – це видумані події з духовного світу які можна застосувати до цих фізичних предметів, а тому міфи і символи обумовлюють і взаємопродукують одне одного [12, с.440]. Отже, М. І. Костомаров застосував принцип символізму для дослідження української народної творчості яка являється джерелом вивчення світогляду і психологічних особливостей нації. Ще у своїй дисертації він вказує на особливу важливість символіки для етнографії і історії [5, с. 61]. Результатом розвідок науковця була позиція, що історична наука має бути тісно пов’язаною з етнографією метою якої є дослідити не лише зовнішню

сторону народного буття, а й внутрішнє буття, а це неможливо без вивчення релігійного компоненту, що був складовою духовності людства: “Погляд народу на природу показує разом з релігією, що таке народ, яке людське буття він містить в собі, а це веде до прояснення наступних історичних питань – чому народ діяв так, а не інакше” [5, с. 61].

У наступних працях міфологічного спрямування 1872, 1873 років мислитель продовжує дослідження символіки відштовхуючись від її характеристики визначає етапи еволюції релігійних уявлень у світових міфологіях і слов'янській зокрема, зауважуючи відмінності і особливості останньої. За М. І. Костомаровим розвиток релігійних уявлень тотожний розумовому прогресу людства. Він притримується еволюціоніського підходу в релігієзнавчій думці не виключаючи при цьому можливості вродженості релігійної ідеї. “Бог наш – ідея верховного блага і мудрості, що містяться лише в людській природі” [7, с. 575]. Розуміння чи усвідомлення цієї ідеї залежить від стадії інтелектуального розвитку людства. Якщо вибудувати схему еволюції релігійних уявлень, то: символізація природи – це перший щабель розвитку всіх міфологічних систем; наступна стадія прогресування – це поступове відпадиння міфів від предметів фізичного світу з якими вони пов'язані та олюднення їх (Зевс-небо, Посейдон-вода і т.д.). У роботі “Історичне значення південно-руської пісенної творчості” і “Декілька слів про слов'яно-руську міфологію...” Костомаров намагається довести, на основі аналізу пісень і виокремлення у них численних символів, що в східній слов'янській міфології, до якої відносить українську, на відміну від інших, процес відділення міфів від предметів фізичної природи не здійснився, хоча був розпочатий. Він наводить приклад, становлення князем Володимиром пантеону [12, с. 441; 13, с. 264]. Недостатню розвинутість південно-слов'янської міфології автор не вважає недоліком, а на цьому фоні розвиває її монотеїстичність. Він для пояснення принципу можливості множинності богів у одній сутності використовує релігійно-філософський термін еманация: “Так Гельмольд нам пояснює цей основний догмат слов'янського язичницького богослов'я; інші божества, говорить он, витікали поступово від найвищого божества і ніби народжуються з крові його; і тому з них той вище і досконаліше, хто більше наближений до бога богів (Chron. Slav., *ibid.*). Отже, корінний принцип слов'янської релігії – еманация; за слов'янським розумінням і моральна і фізична природа являється живою, що містить у кожному явищі своєму життєдайний дух, який походить від життєдайного” [6, с. 203]. М. І. Костомаров мав переконання, що найхарактернішою рисою слов'янського релігійного світогляду – є особливе розуміння божества, яке тяжіє до єдинобожжя. Твердження про унікальність релігії східно-слов'янських язичників призводить до крайнього вияву думки автора, котра вилилась у ідею месіанізму української нації, котру він оформлює у “Книзі Буття українського народу”.

Загалом, вивчаючи народну творчість М. І. Костомаров зосереджує свою увагу більше на українській пісні, яка спрямовує його в русло розуміння внутрішнього і зовнішнього буття народу. Для з'ясування внутрішнього буття автор бере до уваги особливості релігійності слов'янства, що становило основу світогляду людства, розглядає слов'янське язичництво як певне бачення, де яскраво проявляє себе ідея вродженого монотеїзму, що завдяки нерозвиненості релігії збереглася в символіці природи. Науковець залишає міфологію частини слов'ян на ранньому етапі розвитку, але це швидше її достоїнство ніж недолік. Бо таким чином перед нами постає первинний світогляд народу не детермінований людською фантазією, а лише природними чинниками.

У підсумках зазначимо, що у XIX столітті активно розвивалися знання предметом з дослідження яких була релігійна сфера. Гуманітарні дисципліни такі як філософія, історія, право та інші, включають релігію у зону своєї зацікавленості, але розглядають її у відповідних аспектах, в контексті інших проблем, та завдяки цьому накопичується

емпіричний і теоретичний матеріал, який дасть можливість розвинути релігієзнавству в окрему галузь гуманітарного знання. На нашу думку, до даного процесу накопичення і розвитку знань долучився М. І. Костомаров. Його ідеї не були новаторськими, він активно користувався спадщиною європейської науки XVIII – XIX століть, та стає одним з перших, хто сприйняв новітні ідеї західно-європейського суспільства адаптуючи їх до вітчизняних потреб, тим самим давши поштовх розвитку і формуванню новим дисциплінарним утворенням. Ключовим у його розвідках було питання про роль і значення українського народу в історичному процесі, котрі він намагався з'ясувати на базі вивчення релігійного аспекту присутнього в житті кожного суспільства, тому проблеми релігії і міфології займають важливе місце в його інтересах. Незважаючи на гостру критику його творів присвячених народній творчості, необхідно зазначити, що починання та ідеї науковця взяли за основу своїх теорій видатні українські вчені, найвідомішим з яких являвся О. Потебня.

Дослідження наукової спадщини М. І. Костомарова у даній статті, дає нам право говорити про наявність релігієзнавчих аспектів в його творах та характеризувати науковця як представника української релігієзнавчої думки.

Література:

1. *Азадовский М. К.* История русской фольклористики: в 2 т. / М. К. Азадовский; под ред.: Э. В. Померанцевой. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство Мин. просв. РСФСР, 1958. – Т. 2. – С. 38-144.
2. *Грушевський М. С.* З публіцистичних писань Костомарова / М. С. Грушевський // Науково-публіцистичні і полемічні писання Костомарова зібрані заходом Академ. комісії української історіографії / Іст. секція Всеукр. АН: ред. М. Грушевський. – К.: Держ. вид. України, 1928. – С. I-XVII
3. *Грушевський М. С.* Етнографічне діло Костомарова / М. С. Грушевський // Етнографічні писання Костомарова зібрані заходом Академ. комісії української історіографії / Іст. секція Всеукр. АН: ред. М. Грушевський. – К.: Держ. вид. України, 1930. – Т. XXXV. – С. IX-XXIV.
4. *Дорошенко Д. І.* Огляд української історіографії / Д. І. Дорошенко // Державна школа: Історія. Політологія. Право. – К.: “Українознавство”, 1996. – С. 94-105.
5. *Костомаров М. І.* Об историческом значении русской народной поэзии / М. І. Костомаров // Слов'янська міфологія; упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – К.: Либідь, 1994. – 384 с.
6. *Костомаров М. І.* Слов'янська міфологія / М. І. Костомаров; упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – К.: Либідь, 1994. – 384 с.
7. *Костомаров М. І.* Автобиография / М. І. Костомаров // Слов'янська міфологія. Вибрані твори з фольклористики й літературознавства. – К.: Либідь, 1994. – С. 428-651.
8. *Костомаров М. І.* О цикле весенних песен в народной южнорусской поэзии / М. І. Костомаров // Етнографічні писання Костомарова зібрані заходом Академ. комісії української історіографії / Іст. секція Всеукр. АН: ред. М. Грушевський. – К.: Держ. вид. України, 1930. – Т. XXXV. – С. 118-126.
9. *Костомаров М. І.* З приводу “Малорусских народных преданий и рассказов” М. Драгоманова / М. І. Костомаров // Етнографічні писання Костомарова зібрані заходом Академ. комісії української історіографії / Іст. секція Всеукр. АН: ред. М. Грушевський. – К.: Держ. вид. України, 1930. – Т. XXXV. – С. 335-348.
10. *Костомаров М. І.* Книга буття українського народу [Електронний ресурс] / М. І. Костомаров. – Режим доступу до ресурсу: <http://litorys.org.ua/rizne/kmt02.htm>
11. *Костомаров Н. І.* О причинах и характере унии в западной России / Н. І. Костомаров // Науково-публіцистичні і полемічні писання Костомарова зібрані заходом Академ. комісії української історіографії / Іст. секція Всеукр. АН: ред. М. Грушевський. – К.: Держ. вид. України, 1928. – С. 2-141.
12. *Костомаров Н. І.* Историческое значение южно-русского народного песенного творчества / Н. І. Костомаров // Собрание сочинений. Исторические монографии и исследования: в 8 кн. [XXI т.]. – СПб.: Общество для пособ. нужд. лит.-рам. и уч.-м., 1905. – Т. XXI. – Кн. 9. – С. 439-459.
13. *Костомаров Н. І.* Несколько слов о славяно-русской мифологии в языческом периоде / Н. І. Костомаров // Слов'янська міфологія; упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – К.: Либідь, 1994. – С. 257-297.
14. *Красников А. Н.* Методология классического религиоведения / А. Н. Красников. – Благовещенск: Библиотека журнала “Религиоведение”, 2004. – 148 с.

15. *Красников А. Н.* У истоков современного религиоведения / А. Н. Красников // Класики мирового религиоведения. Антология. Т. 1 / пер. с англ., нем., фр.; сост. и общ. ред. А. Н. Красникова. – М.: Канон+, 1996. – С. 17–30.
16. *Крип'якевич І.* На крилах романтизму. [Електронний ресурс] / І. Крип'якевич // Історія української культури / під. ред. Крип'якевича І. – Львів: Видання Івана Тиктора, 1932. – С. 322–338. – Доступ до тексту: <http://elib.nplu.org/view.html?id=124>
17. *Маркевич А.* Костомаров, Николай Иванович. [Електронний ресурс] / А. Маркевич // Большая биографическая энциклопедия. – Доступ до тексту: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/61830/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2
18. *Науменко В.* Памяти Н. И. Костомарова [Електронний ресурс] / В. Науменко. – Доступ до тексту: [http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1885/pdf/kyevskaya-starina-1885-5-F-\(8758-8807\).pdf](http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1885/pdf/kyevskaya-starina-1885-5-F-(8758-8807).pdf)
19. *Ціпко А.* “Слов’янська міфологія” Миколи Костомарова в ґрунтуванні культурного “биття” українського народу [Електронний ресурс] / А. Ціпко. – Режим доступу до ресурсу: <http://uaznavstvo.univ.kiev.ua/ua/visnyk/Visnyk-12/Cipko.pdf>
20. *Шалаева А. В.* Теория символа Г. Ф. Крейцера в контексте идей интеллектуальной культуры романтизма [Електронний ресурс] / А. В. Шалаева // Конференция “Ломоносов 2013”. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: www.rssso.su/archive/Lomonosov_2013/2317/7165_613b.pdf
21. *Яценко М. Т.* Костомаров – фольклорист і літературознавець. [Електронний ресурс] / М. І. Костомаров // Слов’янська міфологія / упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – К.: Либідь, 1994. – С. 5–43. – Доступ до тексту: <http://litopys.org.ua/kostomar/kos01.htm>

Левицкая О. М. Значение научного наследия Н. И. Костомарова для развития украинской религиозно-философской мысли.

В статье анализируется научное наследие М. И. Костомарова, которое посвящается исследованию народного творчества. Прежде всего выясняются предпосылки возникновения необходимости развития религиозных исследований в мировой научной мысли и научном творчестве Н. И. Костомарова в частности. Также рассматривается позиция Н. И. Костомарова относительно мифологической проблематики и его вклад в развитие религиозно-философской мысли Украины.

Ключевые слова: народное творчество, национальность, религия, культура, мировая научная мысль, мифология, религиозно-философское мнение.

Levytska O. M. The scientific inheritance of Kostomarov's and his contribution to the development of theological opinion of Ukraine.

The scientific inheritance that dedicated to the research of Kostomarov's folkwork is analyzed in this article. First of all it is studied out pre-conditions of necessity becoming of the development of religious researches in the world scientific thought and in the Kostomarov's scientific work in particular. It is examined the position of M. I. Kostomarov in relation to the mythological range of problems and his contribution to the development of theological opinion of Ukraine.

Keywords: folkwork, nationality, religion, culture, world scientific thought, mythological, theological opinion.

УДК 291.1

Марчишак А. Р.

**СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ РОЛІ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ
У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ 2013-2014 РР.**

У статті здійснено історіософський та релігієзнавчо-політологічний аналіз участі Українських православних церков у подіях зими 2013-2014 років, їхнього ставлення до розв'язання